

DE TABAKSDOOS VAN ADMIRAAL ZOUTMAN

door Gerrit Willems

In de collectie van Museum De Moriaan te Gouda bevindt zich een tabaksdoos die volgens een aantekening van de schenker ooit in het bezit was van admiraal Zoutman (1724-1793). Niemand weet nog wie dat is, maar hij was de man van de beroemde slag bij de Doggersbank. Dat is echter niet de enige reden, waarom het een bijzondere tabaksdoos is, want er is ook een merkwaardige voorstelling in gegraveerd (*afb. 1*).

Er zijn drie medaillons te zien. De middelste toont een leeuw en een lam, links en rechts zijn "dubbelkoppen" te zien met de paus en de duivel, en een kardinaal en een nar. Je zou denken, dat het hier gaat om een bespotting van het katholieke geloof, maar het is ingewikkelder.

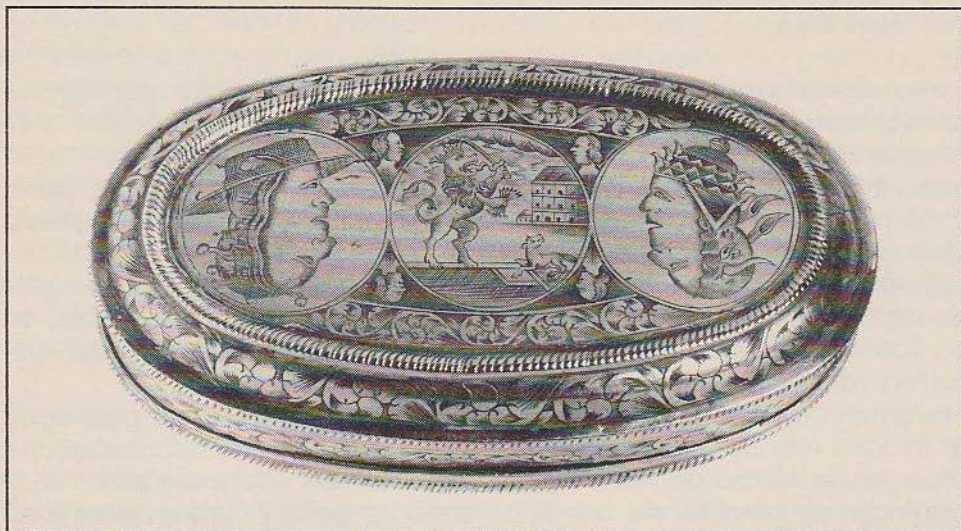
Er kwamen op penningen al vroeg dubbelkoppen voor, maar pas tegen het midden van de 16e eeuw werden ze gebruikt voor de reformatorische propaganda. Vooral de paus/duivel-kop kwam veel voor in de stroom van vlugbladen en prenten, die vanuit Duitsland op gang kwam en waarin de spot werd gedreven met paus en kerk. Er waren echter óók al penningen met een contra-reformatorisch karakter. Zo waren er penningen met een paus en een duivel met het randschrift: "Johannes Calvijn, ergste der ketters". En er waren exemplaren met een nar en een doctor theologiae met in de rand de tekst: "Dwazen wordt eens wijs".

Maar het wordt nog ingewikkelder. In 1705 werd door C. Allard te Amsterdam een reeks van tien prenten uitgegeven met opschriften in het Latijn, Frans en Nederlands, waarin de namen Codde en De Cock voortdurend gebruikt worden. Op de eerste prent zien we de drie medaillons weer terug. De betekenis daarvan wordt door de bijschriften verklaard. Het blijkt niet meer te gaan over de strijd tussen katholieken en protestanten, maar over de machtstrijd binnen de katholieke kerk.

Die strijd ging vooral over de bevoegdheden van priesters die na de reformatie in ons land bleven werken. Nederland werd namens de paus bestuurd door een apostolisch vicaris, de vervanger van de bisschoppen. Een aantal priesters trok zich echter niets aan van de richtlijnen van Rome en dus ontstond er een conflict. In 1688 werd Petrus Codde tot apostolisch vicaris van het Hollandse missiegebied benoemd. Hij was geen krachtig bestuurder en het regende klachten over hem in Rome. Bovendien weigerde hij om formele redenen een formulier te tekenen tegen het jansenisme. Hij werd uit zijn ambt gezet en als opvolger werd Theodorus de Cock aangesteld. Zijn benoeming stuitte echter weer op groot verzet van de opstandige priesters en met behulp van de Staten van Holland trachtte men hem te arresteren. Hij vluchtte naar Duitsland en de belangrijkste priesters van de Hollandse cleresie benoemden in 1723 uiteindelijk zelf een eigen bischop. Deze 'Oud-bisschoppelijke cleresie' noemde zich vanaf 1889 de

oud-katholieke kerk.

Stedelijke Musea Gouda

Foto: Studio T. Haartsen

De afbeelding op de tabaksdoos is rechtstreeks ontleend aan de prent van Allard. Maar ze is niet precies hetzelfde. Er zijn geen bijschriften en ook de Vaticaanse bliksem van de prent is weggelaten. Er zijn dus drie interpretaties mogelijk. De afbeeldingen in de medaillons kunnen gericht zijn tegen het katholicisme, tegen het protestantisme of zijn voor de oud-katholieke cleresie. Het ligt dus aan de geloofsovertuiging van Zoutman welke betekenis de juiste is. En dat heb ik nog altijd niet uitgezocht.

Op pijpekoppen ben ik nog nooit een dubbelkop tegengekomen. Gezien de vaak felle tegenstellingen bij geloofskwesties zou je dat wel kunnen verwachten. Wanneer iemand iets dergelijks in zijn verzameling heeft, zou ik dat graag willen weten.

*"Dass die Lust und Pracht der Erden
Und ich selbst zu nichts muss werden,
Hat mich der Tobak gelehrt,
Wenn sein zarter Dampf sich zeigt,
Der hoch in die Lüfte steigt
Und sich bald in nichts verkehrt.
Dass nun solch ein Kraut entsprossen,
Hat den Satan sehr verdrossen."*

Friedrich Rudolf Ludwig Canitz